

**Олена Кузьмич,**  
*аспірант кафедри економічної теорії  
та історії економіки НАДУ*

## **Теоретико-методологічні основи аналізу стійкості фінансового сектору**

Узагальнено думки науковців з визначення поняття "фінансова стійкість" та "нестійкість", сформульовано концептуальні висновки з цих питань. Розкрито основні концепції, які становлять теоретичне підґрунтя для аналізу стійкості фінансового сектору, визначення її характерних рис та методів оцінювання. Обґрунтовано теоретичні засади існуючих методів оцінювання.

*Ключові слова:* фінансовий сектор, фінансова криза, фінансова стійкість, фінансова нестійкість, макропруденційний аналіз, показники фінансової стійкості, стрес-тести.

Opinions of scientists in their attempts to define the concepts of financial stability and financial instability are generalized, conceptual conclusions on these issues are formulated. The main conceptions which make theoretical bases of financial sector are disclosed stability of analysis. In the article the theoretical principles of existing methods of evaluation are conceptualized.

*Key words:* financial sector, financial crisis, financial stability, financial instability, macroprudential analysis, financial soundness indicators, stresstests.

*Постановка проблеми.* Українська економіка перебуває на стадії трансформаційних перетворень, а саме: зміни у соціально-економічній структурі та постійний рух до збільшення відкритості економіки призводять до постійних зовнішніх і внутрішніх шоків та зумовлені значними економічними нестабільностями. Зважаючи на те, що фінансовий сектор є одним із найбільш чутливих та вразливих елементів соціально-економічної системи будь-якої країни, різні нестабільності призводять до економічних втрат усіх суб'єктів держави і заважають їй встати на шлях сталого економічного зростання.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю дослідження економічних процесів, обґрунтуванням і діагностикою фінансових нестабільностей та ризиків і виробленням системи заходів запобігання їх негативним наслідкам.

*Аналіз останніх досліджень і публікацій.* Серед вітчизняних учених, які досліджували явища, пов'язані з аналізом фінансової стійкості, можна назвати О.Барановського, В.Геєця, О.Іваницьку,

О.Кіреєва, В.Міщенко, М.Савлука, М.Шаповалову. З числа іноземних науковців та практиків: А.Холдейна, В.Сапорту, С.Хола, М.Танакі, Д.Сінкі, П.Роуза та ін.

*Невирішені частини проблеми.* У фундаментальних працях зарубіжних та вітчизняних учених закладено теоретико-методологічні підвалини для подальшого аналізу фінансової стійкості в умовах швидких змін сьогодення. Однак науковці та практики лише починають розробляти фінансові показники, які могли б попереджати державні органи про можливі проблеми в реальній економіці.

*Мета статті* - дослідити вітчизняний та міжнародний досвід аналізу фінансової стійкості, розробити та обґрунтувати підходи до побудови аналізу фінансової стійкості в Україні.

*Вклад основного матеріалу.* У вітчизняній науці склалися два підходи до визначення англомовного поняття "financial stability" фінансова стабільність та фінансова стійкість. Ми підтримуємо тих вітчизняних науковців, які вважають що трактування терміна "фінансова стійкість" з точки зору економічних систем є більш доцільним. У подальшому ми використовуватимемо термін "фінансова стійкість", коли мова буде йти про фінансовий стан елементів фінансової системи.

Існує велика кількість визначень поняття фінансової стійкості (табл. 1) [5; 7; 8]. Більшість визначень стійкості фінансової системи ґрунтуються на здатності системи ефективно розподіляти ресурси і абсорбувати шоки, відсутності макроекономічних втрат від шоків і таких поняттях, як довіра до фінансових інститутів країни, їх стійкості і ліквідності.

*Таблиця 1*

**Еволюція поглядів науковців і практиків на поняття  
"фінансова стійкість"**

Автор	Визначення
1	2
Дж. Г. Шиназі, радник Фінансового департаменту МВФ	фінансова система вважається стійкою, якщо відбувається ефективний розподіл економічних ресурсів, розподіл фінансових ризиків, їх оцінки і управління ними
Ендрю Крокет, голова Форуму фінансової стабільності	це відсутність нестійкості, в якій економічна діяльність перебуває під негативним впливом коливань цін фінансових активів або нездатності фінансових установ виконувати свої зобов'язання
Центральний банк Південно-Африканської Республіки	характеризується як відсутність макроекономічних втрат від шоків, діючих на систему фінансового обміну, між домогосподарствами, корпораціями і фінансовими інституціями
Німецький Bundesbank	описує стійкий стан, у якому фінансова система ефективно виконує свої ключові функції, такі як розподіл ресурсів і зменшення ризику, а також здійснення платежів
Вім Дуйзенберг, голова Європейського Центрального банку	означає налагоджене функціонування ключових елементів, які складають фінансову систему
Майкл Фут, Управління фінансових послуг Великобританії	визначається: грошовою стабільністю; рівнем зайнятості населення, близьким до природної норми зайнятості в економіці; довірою ринкових гравців до фінансових установ і ринків; відсутністю відносних коливань цін на реальні або фінансові активи
Ендрю Лярж, заступник Банку Англії з проблем фінансової стабільності	визначається довірою до фінансової системи
Банк Норвегії	визначається як відсутність криз у фінансовій системі, тобто фінансовий сектор стійкий до шоків фінансових установ або фінансових ринків
Ноут Веллінк, президент Банку Нідерландів	стійка фінансова система здатна ефективно розподіляти ресурси і абсорбувати шоки, перешкоджає їх підривному ефектам на реальну економіку або на інші фінансові системи
В.І.Мищенко, О.І.Кіреєв, М.М.Шаповалова	це стан динамічної фінансової системи, за якого вплив будь-яких шоків на фінансову систему (чи на окремі її елементи) не заважає їй забезпечувати ефективний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці, функціонування платіжної системи, а також абсорбцію (амортизацію) шоків
В.П.Пантелєєв, С.П.Халаява	визначають фінансову стійкість як своєрідне перевищення доходів над витратами
Ю.С.Масленченко	фінансова стійкість залежить від відповідності діяльності банку нормативним узагальнюючим показникам, які синтезують характеристики економічних складових стійкості: обсяг і структура власних коштів, рівень доходів, прибутку, достатність капіталу, мультиплікативна ефективність власного капіталу, норма прибутку на власний капітал, ліквідність, створення доданої вартості банком
Н.Шелудько	це динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища

Деякі науковці визначають поняття фінансової стійкості через поняття фінансової нестійкості (табл. 2) [5; 7; 8].

Таблиця 2

**Еволюція поглядів науковців і практиків на поняття "фінансової нестійкості"**

<b>Автор</b>	<b>Визначення</b>
Джон Чант, спеціальний радник Банку Канади	це ситуація на фінансових ринках, яка шкодить або загрожує економічній діяльності
Роджер Фергюсон, член Ради Управляючих ФРС США	для центральних банків і інших властей включас поняття ринкового "провалу", який негативно впливає на реальну економічну діяльність
Фредерік Мишкін, професор Вищої школи бізнесу при Колумбійському університеті	виникає, коли фінансова система піддається шокам, які супроводжуються інформаційними потоком так, що вона більше не може трансформувати заощадження в інвестиції

Отже, ми робимо узагальнюючий висновок, що стійка фінансова система - це така система, вплив на яку зовнішніх та внутрішніх шоків не створює загрозову ситуацію та не приводить до руйнувань фінансової системи і дестабілізації економічної системи країни в цілому.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про активізацію діяльності держав щодо розбудови систем оцінки і моніторингу стійкості фінансових систем. Останніми роками більшість центральних банків економічно розвинених країн почали офіційно готувати звіти щодо фінансової стійкості. Першим у 1996 р. функцію стабілізатора фінансового сектору здійснив Центральний банк Англії. З 2001 р. проводиться моніторинг стійкості фінансової системи у центральних банках Франції, Канади, Іспанії, Австрії та ін. (табл. 3) [1, с. 80].

Таблиця 3

**Країни, що офіційно готують звіти щодо фінансової стійкості**

<b>Країна</b>	<b>Рік введення</b>	<b>Країна</b>	<b>Рік введення</b>
Великобританія	1996	Данія	2002
Швеція	1997	Франція	2002
Венгрія	2000	Бразилія	2002
Норвегія	2000	Канада	2003
Австрія	2001	Фінляндія	2003
Іспанія	2001	Індонезія	2003
Бельгія	2002	Австралія	2004

Огляди фінансової стійкості випускаються щоквартально або двічі на рік в офіційних виданнях. З одного боку, це вдало спланована інформаційна політика, що створює позитивний імідж фінансовим органам країни і сприяє підвищенню довіри до них, а з другого - ці огляди сприяють адекватній оцінці фінансових ринків та досягненню і подальшій підтримці стійкості фінансової системи.

Основні критерії аналізу та моніторингу залежать від специфіки та ступеня відкритості економіки держав. Об'єктами спостережень та аналізу є: показники макроекономічного розвитку країни; оцінка впливу екзогенних факторів і стан економіки; стан фінансового та банківського сектору й оцінка ризиків, що виникають унаслідок інтеграції у світові фінансові ринки [3, с. 4].

На нашу думку, до основних критеріїв також необхідно включити оцінку інфляційних процесів (багатоаспектність антиінфляційної політики зумовлюється чинниками інфляції, необхідністю визначення впливу такої політики на терміни стабілізації, темпи економічного зростання, структурні зрушення в економіці та визначення механізмів розвитку економіки) та інвестиційну складову (як фінансовий інструмент залучення капіталу є домінуючим фактором економічного зростання, зумовлює необхідність аналізу їх структури та ефективності).

У міжнародній практиці існує два основних типи документів, за допомогою яких оприлюднюється інформація щодо фінансової стійкості країни: звіт про стійкість фінансової системи та огляд стану фінансової системи. Різниця між ними полягає в тому, що в огляді, як правило, характеризується поточний стан фінансової системи за допомогою моніторингу індексів фінансової стійкості. У звіті ж, поряд з аналізом поточного стану, за допомогою аналітичних інструментів стрес-тесту робиться прогноз щодо стану фінансової системи в короткостроковому періоді.

На сьогодні вже існують напрацювання щодо побудови системи оцінки стійкості фінансової системи, переліку індикаторів фінансової стійкості та методології їх розрахунку. Міжнародний валютний фонд спільно зі Світовим банком розробили ряд методичних підходів щодо оцінки стійкості фінансової системи, моніторингу індикаторів, моніторингу фінансових секторів та макроекономічних індикаторів, що

аналізуються для визначення ризиків фінансової стійкості та використовуються для аналізу та вироблення управлінських і політичних рішень. Робота ведеться як у напрямі побудови моніторингу стійкості фінансової системи, так і створення системи дієвого її аналізу.

Аналіз міжнародного досвіду дає змогу зробити висновки, що на сьогодні існує загальний підхід до аналізу стійкості фінансової системи. До системи аналізу стійкості фінансової системи входить макропруденційний аналіз, який включає стрес-тести (для оцінки системного ризику), мікроаналіз, оцінку дотримання ефективного банківського нагляду; аналіз інфраструктури фінансової системи, а також системи раннього реагування, які ґрунтуються на використанні економетричної моделі, частіше за все орієнтованої на виявлення валютних криз [3, с. 5]. Основною метою макропруденційного аналізу є виявлення ризиків, які виникають у цілому у фінансовій системі, це оцінка і контроль за сильними і слабкими сторонами фінансової системи як для підвищення фінансової стійкості, так і для зменшення ймовірності краху фінансової системи [6, с. 3].

Загальносистемний стрес-тест - комплексне аналітичне тестування прогнозу, який здійснюється для визначення основних ризиків фінансової системи шляхом отримання оцінки впливу надзвичайних, але цілком можливих, макро- та мікроекономічних шоків як на фінансову систему, так і на окремі сектори економіки та фінансові й товарні ринки [7, с. 4]. Для більшості країн стрес-тест є досить простим і являє собою таблицю, в якій відображаються зміни показників балансу та фінансових результатів банківського сектору. Інструменти стрес-тестування часто доповнюють модель розвитку економічної системи країни або її окремих секторів [3, с. 48].

Необхідність удосконалення аналізу оцінки дотримання ефективного банківського нагляду зумовлена недоліками та слабкими місцями у банківській системі будь-якої країни незалежно від того, чи є вона країною, що розвивається, чи економічно розвиненою країною. Основні принципи розроблені Базельським комітетом з питань банківського нагляду та включають 25 принципів, які необхідні для ефективною системи банківського нагляду [4]. У зв'язку із домінуванням банківського сектору у фінансовій системі України особливу увагу слід

приділити вдосконаленню пруденційних норм банківського регулювання.

Загалом аналіз стійкості фінансової системи - це аналіз можливості фінансової системи забезпечувати врівноважений економічний розвиток в умовах дії тих чи інших внутрішніх і зовнішніх шоків [3, с. 12]. Тобто такий аналіз дає змогу оцінити співвідношення між параметрами фінансової системи, які залежать від структури самої фінансової системи країни. Показниками фінансової стійкості є індикатори поточного фінансового стану і стійкості всього сектору фінансових установ країни, а також сектору корпорацій і сектору домашніх господарств, які є клієнтами фінансових установ [6, с. 9].

Система оцінювання фінансової системи, яка запропонована МВФ, включає чотири основних елементи: оцінка ризику потрясінь фінансового сектору; використання системи індикаторів фінансової стійкості; аналіз макрофінансових зв'язків; спостереження за макроекономічними умовами для оцінки того, який вплив справляють потрясіння на динаміку макроекономічної ситуації і економічну прийнятність боргу [6, с. 173].

На сьогодні ця система не є досконалою, але вона вважається корисним інструментом для аналізу фінансової стійкості країн. Позитивні сторони цього аналізу: являє собою широкий масив інформації та інструментів, які використовуються для моніторингу фінансової стабільності, і зв'язки між різними її елементами; відображає, як вплив потрясінь може передаватися через фінансову систему; дає змогу відслідковувати фінансовий стан сектору нефінансових корпорацій та виявити потенційне погіршення якості активів на ранньому етапі; допомагає зрозуміти значення депозитних вкладів в економіці та оцінити можливі наслідки фінансової кризи. Крім того, ці показники дають інформацію про структуру власності та можуть вказувати на ймовірність отримання депозитними закладами зовнішньої підтримки під час кризи, також дають кількісну інформацію про надійність фінансової системи.

До негативних сторін можна віднести складність збирання та обробки первинних показників та їх правильне використання в аналізах, а також те, що під час аналізу макрофінансових зв'язків не встановлюються причинно-наслідкові зв'язки впливу потрясінь через фінансову систему.

На сьогодні Національний банк України за підтримки Міжнародного валютного фонду почав працювати над розробкою індикаторів фінансової стабільності [1], але поки не існує системного підходу до такої оцінки в апараті державного управління України. Вже розроблені методи дослідження не використовуються на належному рівні, вони не інтегровані у систему загальнодержавного управління: систему аналізу, контролю, прогнозування та прийняття управлінських рішень.

Актуальність запровадження комплексного підходу до оцінки фінансової стійкості зумовлена формуванням фінансового сектору України. Відсутність такого аналізу посилює негативний вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на економічний розвиток економіки країни в цілому, її фінансову систему і окремі сектори та призводить до виникнення фінансових криз.

Необхідно використовувати вже розроблені матеріали фінансової стійкості, адаптуючи їх до умов української економіки, а також здійснювати інтерпретацію даних відповідно до конкретних умов нашої країни, включаючи структурні особливості фінансової системи України. Поширення такої додаткової інформації має важливе значення, оскільки одні лише індикатори фінансової стабільності, які на сьогодні почали розроблятися та розповсюджуватися НБУ [2], не створюють достатньої бази для їх власної інтерпретації у зв'язку із складністю інформації, яку вони включають, широкого спектра джерел даних, які використовують для їх побудови, а також різних правил обліку, в межах яких розробляються дані.

Міжнародний досвід доводить, що хоча показники фінансової стійкості дають різноманітну і дуже важливу для макропруденційного аналізу інформацію про стан і стабільність фінансової системи, все ж лише цих показників недостатньо для всестороннього аналізу слабких місць фінансової системи країни. Тому, крім розробки цих показників, необхідно розробляти такі показники, як якість нагляду і корпоративного управління, а також систему стимулів, у межах якої функціонують фінансові корпорації, у тому числі правова основа і роль органів державного управління в фінансовій системі.

Ми вважаємо, що підтримка фінансової стійкості має бути офіційно визнана як діяльність Національного банку України із забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Мету фінансової стійкості необхідно затвердити в "Основних засадах



грошово-кредитної політики". Необхідно розробити систему пріоритетів у фінансовому секторі та багатоваріантний типовий пакет антикризових заходів. Державні органи повинні регулярно проводити моніторинг фінансової стійкості, оцінювати потенційні ризики, а результати цих досліджень відкрито опубліковувати. Подібна інформаційна політика вже використовується провідними високорозвиненими країнами світу.

*Висновки.* За результатами дослідження теоретико-методологічних основ аналізу стійкості фінансового сектору економіки нами запропоновано власний підхід до визначення поняття "фінансова стійкість", а саме - це така система, вплив на яку зовнішніх та внутрішніх шоків не створює загрозову ситуацію та не приводить до руйнувань фінансової системи і дестабілізації економічної системи країни в цілому.

Проаналізовано теоретико-методологічні та практичні методи аналізу стійкості фінансового сектору економіки та виявлено, що всі вони перебувають на стадії розробки та доопрацювання. Доцільно впроваджувати комплексний підхід до оцінки фінансової стійкості, який включає низку методів емпіричного оцінювання. Їх комплексне використання державними органами дасть можливість виявляти стійкість фінансового сектору та здійснювати превентивні дії для запобігання фінансовим нестабільностям та кризам.

*Перспективи подальших досліджень.* Подальшого розгляду потребують розглянуті методи оцінювання фінансової стійкості, адаптація їх до умов української економіки та побудова якісного аналізу, на основі якого можливо здійснювати передбачення та виробляти комплексні державні рішення.

### ***Список використаних джерел***

1. Основні засади грошово-кредитної політики на 2009 рік [Електронний ресурс] / Рада Нацбанку України. - Режим доступу : [www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua)

2. Форма звітності для метаданих індикаторів фінансової стабільності [Електронний ресурс] / Нацбанк України. - Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/fsi/Part%20C.pdf>

3. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи : інформ.-аналіт. матеріали / за ред. д.е.н., проф. В. І. Міщенко, к.е.н., доц.

О. І. Кірсєва, к.е.н. М. М. Шаповалової. - К. : Центр наук. дослідж. НБУ, 2005. - 97 с.

4. Основні принципи ефективного банківського нагляду [Електронний ресурс] / Базел. ком. з питань банк. нагляду; Банк міжнар. розрахунків. - Базель, 2006. - Режим доступу : [http://bank.gov.ua/Bank\\_Supervision/VCP%20Core%20Principles\\_ukr%20.pdf](http://bank.gov.ua/Bank_Supervision/VCP%20Core%20Principles_ukr%20.pdf)

5. *Подкуйко М. С.* Финансовая стабильность стран в условиях глобализации / М. С. Подкуйко // Финанс. исслед. - 2007. № 15. - С. 1-10.

6. Показатели финансовой устойчивости: руководство по составлению / [ред. Д. Макьюэн]. - Вашингтон, округ Колумбия, США : Междунар. валют. фонд, 2007. - 312 с.

7. *Cihak Martin.* Stress testing: A Review of Key Concepts / Martin Cihak // Czech National Bank Research Policy. - 2004. - N 2. - P. 24. - Режим доступу : [www.cnb.cz/en/pdf/IRPN\\_2\\_2004.pdf](http://www.cnb.cz/en/pdf/IRPN_2_2004.pdf)

8. *Haldane A.* Financial Stability and Macroeconomic Models / A. Haldane, V. Saporta, S. Hall, M. Tanaka // Financial Stability Review. June 2004. - N 16. - P. 80.